

Zoë Irving, Kevin Farnsworth (eds.): *Social Policy in Times of Austerity: Global Economic Crisis and the New Politics of Welfare.*

1. vydání. Bristol: Policy Press, 2015, 224 stran, ISBN: 9781447319122.

Úsporná opatření a jejich dopad na (především) evropské společnosti se staly důležitým aspektem současného sociálněvědního diskurzu v oblasti sociální politiky. Právě tuto problematiku se snaží kniha *Social Policy in Times of Austerity: Global Economic Crisis and the New Politics of Welfare* přiblížit. Editory knihy jsou Zoë Irving a Kevin Farnsworth, výzkumníci v oblasti sociální politiky na univerzitě v Yorku, autory a autorkami jednotlivých kapitol jsou pak výzkumníci zaměřeni na sociální politiku. Každý z nich se věnuje jiné oblasti a přistupuje odlišně k využití metodologií. Jednotlivým prvkem je pak kritický přístup vůči neoliberalním opatřením.

Tematicky je kniha vhodná především pro výzkumníky v oblasti sociální politiky, zároveň však předpokládá alespoň základní znalost ekonomických teorií a fungování současných finančních trhů. Základní znalost ekonomie přispívá k lepšímu porozumění všech částí textu, na druhou stranu kapitoly nejsou psány příliš složitě, takže lze porozumět obsahu velmi snadno. Do značné míry se tak v textu prolíná ekonomie se sociální politikou. Cílem knihy je především z kritické pozice nahlížet na současné způsoby řešení ekonomické a finanční krize. Již od úvodu jednotlivých textů je patrný odpor autorů kapitol k současným neoliberalním úsporným opatřením. Texty pak představují v rámci jedné teoretické pozice podstatný náhled na různé aspekty neoliberalních politik. Díky rozmanitosti kapitol se tohoto cíle daří dosahovat a kniha i přes tematickou odlišnost jednotlivých částí působí koherentním dojmem.

Obsahově publikace do značné míry navazuje na knihu *Social Policy in Challenging Times* (Farnsworth – Irving: 2011), jež byla jedním z prvních příspěvků týkajících se dopadu ekonomické krize na sociální politiky. Recenzovaná kniha je však koncipována odlišným způsobem, spektrum přístupů ke zkoumání a analýze úsporných opatření je proti publikaci z roku 2011 mnohem širší. Neoliberalní přístupy současného politického diskurzu k úsporným opatřením jsou v každé z kapitol nahlíženy z odlišné perspektivy s cílem poskytnout celkový kritický náhled na jejich užití jednak v evropském, jednak v širším mezinárodním kontextu. Část kapitol přistupuje k úsporným opatřením z teoretičtější perspektivy, větší část se naopak věnuje jejich konkrétním dopadům v oblasti sociální. Právě změny v sociální oblasti při úsporných opatřeních jsou důležitou součástí současných debat o postavení státu blahobytu a způsobech, jimiž se proměňuje. Úvodní kapitola zdůrazňuje právě nutnost kritického přístupu s ohledem na rozdílnost jednotlivých krizí, kterým (nejen) evropské státy čelí. Jde hlavně o krizi ekonomickou a finanční (krizi bankovního sektoru), ale i krizi důvěry v současné institucionální zřízení. Editori v úvodní kapitole také zmiňují důležitost přesného definování úsporných opatření, kterému je věnován větší prostor v další kapitole. V úvodu v zásadě shrnují dva způsoby přístupu k úsporným opatřením. První způsob by se dal označit jako suma jednotlivých příkladů redukcí státu blahobytu politickými reformami a jako posun v diskurzu týkajícím se veřejných výdajů a blahobytu (s. 2). Druhý způsob se pak více věnuje otázce pružnosti státu blahobytu a chápání úsporných opatření jako přirozeného způsobu reakce na rostoucí veřejné výdaje. Ani jeden ze způsobů však dle autorů neumožňuje komplexně přistoupit k otázce úsporných opatření, a je proto nutné nad definicí dále přemýšlet.

Stěžejní část textu je pak uvedena detailnější teoretickou diskusí editorů nad definicí úsporných opatření. Cílem je přispět k teoretické debatě o úsporných opatřeních tak, aby definice umožňovala zahrnout více než výdajové škrty a redukci deficitů. V počátcích

ekonomické a finanční krize dle argumentace autorů spíše přibývalo keynesiánských způsobů řešení a přístupů k rozvoji státu blahobytu. Neoliberální politiky se však velmi rychle vrátily na scénu v podobě úsporných opatření, která především Trojka (Evropská unie, Evropská komise a Mezinárodní měnový fond) prezentovala jako řešení vedoucí z krize. Autoři se v kapitole nejprve věnují teoretickému přístupu z pohledu neoliberální teorie, jejíž negativní důsledky následně v druhé polovině dokazují na výsledcích v různých částech sociální politiky. Za velmi podstatné zjištění autorů můžeme považovat fakt, že prakticky ve všech sledovaných zemích se v průběhu času zhoršila situace v různých oblastech sociální politiky (nárůst sociálních nerovností, zvýšení sociálních výdajů apod.). Zásadní informací je také nerovnoměrnost dopadu úsporných opatření na nejbohatší a nejchudší – horní 1 % se dostalo z krize lépe, spodním 90 % se v celkovém pohledu snížily příjmy (s výjimkou Nového Zélandu, Norska a Švédska; viz s. 34). Za zajímavou poznámku lze také považovat, že neoliberální přístup k ekonomice *de facto* přispěl ke vzniku krize, takže nelze rozhodně uvažovat o tom, že by byl schopen poskytnout způsob, jak z krize vystoupit.

Autorem následující kapitoly je Michael Hill, hostující profesor na *London School of Economics and Political Science*. Kapitola propojuje sociální politiku národního státu (Velké Británie) s dopady, které na ni má využití úsporných opatření různých vlád. Zároveň je z textu zřetelný posun v diskurzu při chápání jednotlivých úsporných opatření. Důležitý je hlavně obrat v postoji k úsporným opatřením s nástupem vlády Margaret Thatcher a s tím spojený obrat od keynesiánsství k neoliberalismu v britské ekonomické politice. Absolutně se změnilo stanovování cílů – předpokladem pro růst se stalo nízké zdanění. Pouze velmi stručně se autor věnuje současné situaci a způsobům, jakými se britská vláda snažila bránit prohloubení krize – obecně je však dávana vina vládě Gordona Browna. Za slabinu kapitoly můžeme považovat to, že pouze ve velmi omezené míře analyzuje současné postoje britské vlády k úsporným opatřením. Zároveň nevyvozuje z jednotlivých přístupů k úsporným opatřením v historii žádné důsledky pro současnost. Na druhou stranu jsou starší postoje velmi detailně analyzovány a dány do celospolečenského kontextu.

Autorem další části je Stephen McBride, který se věnuje ekonomice úsporných opatření. Stephen McBride je profesorem na McMaster University. Text se zaměřuje především na opomíjené aspekty úsporných opatření. Jedná se tedy o teoretičtější text, zároveň však autor vhodně využívá pro demonstraci konkrétní data. Ekonomické výsledky po zavedení úsporných opatření se zaměřují hlavně na určité části, například veřejný dluh, opomíjejí však rub problému, například rostoucí nezaměstnanost. Náklady zavedených úsporných opatření autor rozděluje do dvou skupin: přímé náklady a nepřímé socioekonomické náklady, které ale mají přímý dopad na společnost. Do přímých nákladů je zahrnut pokles hrubého domácího produktu nebo ztráta malých a středních podniků, které jsou tradičně širokým zdrojem zaměstnanosti. Nepřímé náklady následně zvyšuje nárůst chudoby a nerovnosti a s nimi související problémy, které se následně promítají do růstu sociálních výdajů, například pro šíření sociopatologického chování, jako je užívání drog. Právě nepřímé náklady jsou v současném veřejném diskurzu týkajícím se úsporných opatření velmi potlačovány a o jejich dopadu se dostatečně nediskutuje. Do popředí se také dostává Pickettyho kniha *Kapitál ve 21. století*, na jejímž základě autor staví svoji argumentaci především u nepřímých nákladů úsporných opatření. Rovněž se zdůrazňuje, že v současnosti nejsme schopni odhadnout možné zvýšení nákladů v budoucnosti vlivem těchto úsporných opatření.

Bob Jessop, profesor sociologie na Lancasterské univerzitě, se ve čtvrté kapitole věnuje především způsobům, jakými na úsporná opatření pohlíží kulturní politická ekonomie. Tento obor studuje mimo jiné strukturální omezení a specifické vládní techniky a technologie, které umožňují uvést a zprostředkovat úsporná opatření. V zásadě kulturní političtí ekonomové nahlízejí na úsporná opatření ze tří pohledů: (1) krátkodobý aspekt, který odpovídá na okamžitý nebo krátkodobý problém; (2) trvalá politika úspor, která se snaží

o reorganizaci a odpověď na chronickou krizi; (3) úsporná politika (*polity*), v níž se celkově systém mění. Hlavní kritika kulturních politických ekonomů vůči úsporným opatřením směřuje k dlouhodobosti těchto opatření v neoliberálním diskurzu, kvůli které se nastavení systému postupně proměňuje bez demokratické participace občanů. Autor se k jádru problematiky dostává bohužel až v polovině kapitoly, kde více využívá pohledu kulturní politické ekonomie. Zároveň pak aplikuje daný rámec na tři různé ekonomické krize: krizi ve Spojených státech a Velké Británii, krizi eurozóny a konečně krizi Řecka.

Autoři páté kapitoly – Dexter Whitfield a John Spoehr – přinášejí přehled alternativ k úsporným opatřením existujícím v rámci současného neoliberálního diskurzu. Oba autoři působí na univerzitách v Austrálii. Jde o jednu z nejlepších kapitol celé knihy. Alternativní opatření mají především odpovídat na potřebu koherentnějšího a robustnějšího přístupu k veřejným investicím. V rámci diskuse o efektivitě úsporných opatření lze konstatovat, že i státy, které původně vzdorovaly jejich zavedení, se po všeobecném nátlaku rozhodly pokračovat. Zároveň existuje konsenzus napříč politickým spektrem, že úsporná opatření mají pokračovat a být zaváděna do dalších oblastí. Jako první z alternativ definují autoři nárůst investic, a to jak industriálních, tak veřejných výdajů; důležitým aspektem je také podpora inovací. Právě tyto tendence se projevují například podporou ekologických iniciativ. Jako další nutné kroky je potřeba posílit roli veřejného sektoru zvýšením investic, ale především investicemi do infrastruktury. Jako další významný způsob alternativního opatření autoři zmiňují výraznější regulaci finančních trhů. Současný postup v dané oblasti hodnotí jako nedostatečný a pomalý. Zároveň upozorňují na vznik nových dohod v oblasti volného obchodu (TTIP – Transatlantické obchodní a investiční partnerství; TISA – Dohoda o obchodu se službami; CETA – Komplexní hospodářská a obchodní dohoda). Velmi důležitá je také rekonstrukce veřejných politik, která omezuje množství takzvaných soukromých dohod. Autoři tak vidí jako zásadní posílení občanské společnosti a její participace ve veřejných záležitostech. Podstatným krokem je také zavedení skutečně progresivní daně, zvýšení daně korporátním společnostem a snaha zabránit daňovým únikům.

V předposlední kapitole se autorky – Lorraine C. Minnite a Frances Fox Piven – věnují změnám, které v posledních letech zaznamenaly různé formy států blahobytu. Obě autorky působí jako akademičky na univerzitách ve Spojených státech. Jejich komparativní přístup umožňuje odhalit odlišnosti, které existují mezi situací v Latinské Americe a Evropské unii. Definují dvě hlavní slabosti teoretizace státu blahobytu: zanedbávání role chudých ve společnosti a předpoklad, že politiky státu blahobytu jsou primárně národní. Právě role osob žijících na hranici či pod hranici chudoby jsou pro autorky důležitým aspektem v rámci protestních hnutí. V Evropě totiž uvedení úsporných opatření (obdobně jako v Latinské Americe v devadesátých letech) vedlo k posílení protestů, jejich důsledky se však značně lišily. V Latinské Americe vyvolaly zvolení levicových lídrů, kteří odmítli zavedení úsporných opatření. Naopak v Evropě vyvolaly protesty právě opačný důsledek. Autorky zároveň konstatují, že institucionální nastavení EU je v současnosti méně rezponzivní k požadavkům veřejné demokratické politiky (volební nebo protestní) než národní státy v minulosti.

Závěrečná kapitola obou editorů se opětovně pokouší o zasazení úsporných opatření do širšího kontextu. Zdůrazňuje, že opatření mají jednak ekonomickou, jednak politickou a celospolečenskou složku. V současném diskurzu se tedy stávají převládající a transformativní silou a svoji moc posouvají až na úroveň zákonů. Nakonec autoři konstatují, že pro zlepšení situace v oblasti sociální politiky je velmi důležitá koordinovaná levice, která se více zaměří na protiúsporná opatření.

Ve všech kapitolách se navrací kritika současných neoliberálních přístupů k řešení ekonomické a finanční krize. Autoři a autorky toto téma velmi dobře zpracovávají především v teoretičtějších kapitolách, které se věnují samotné definici úsporných opatření (první kapitola), ale také při definici alternativ k současným úsporným opatřením (pátá kapitola),

kteře by dle autorů mnohem lépe přispěly k celkovému zlepšení ekonomiky. Právě tyto dvě kapitoly jsou největším přínosem celé knihy a nejlépe ilustrují stav současné teoretické debaty. Úsporná opatření budou v sociálněvědním diskurzu zřejmě dlouhodobým tématem. Jejich výzkum v souvislosti se sociální politikou pravděpodobně získá na významu i s ohledem na nedávno publikovanou zprávu Oxfamu (2016), která konstatuje narůstající nerovnosti v celosvětovém měřítku.

Veronika Lapšanská

Literatura

- Farnsworth, Kevin – Irving, Zoë (eds., 2011): *Social Policy in Challenging Times: Economic Crisis and Welfare Systems*. Bristol: Policy Press.
- Oxfam (2016): *An Economy for the 1%*. Oxford: Oxfam International, <<https://www.oxfam.org/en/research/economy-1>>.